

Naakt Bilderdijk citeren in gebarentaal

Over Willem Bilderdijk en Herman Brusselmans

Het afgelopen jaar heb ik me maar weinig met Willem Bilderdijk beziggehouden. Dat kwam omdat ik werkte aan een boek over een heel andere auteur, die minstens zo excentriek en zwartgallig is als de 'Grote Ongenietbare' uit de negentiende eeuw. Ik heb het over Herman Brusselmans (1957). Sommigen vinden het onbegrijpelijk dat ik me na Bilderdijk op de langharige en grofgebekte Vlaamse veelschrijver heb gestort – en toch is mijn fascinatie voor zijn schrijverschap niet totaal ongegrond. Dit najaar komt *Majoer van het Menselijke Leed* uit, ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag.¹ Voor dit project herlas ik alle boeken van de Vlaming – en dat zijn er nogal wat. In 2017 verschijnt zijn vijfenzeventigste, 832 pagina's tellende werk met de ironische titel: *Hij schreef te weinig boeken*.

In zijn nog omvangrijke oeuvre (ook in dat opzicht lijkt hij op Bilderdijk) schrijft Brusselmans over van alles en nog wat: leven en dood, geluk en ongeluk, angst en geweld, schuld en onschuld, schelden en liefhebben, drinken en niet-drinken, motoren en de angst om erop te rijden, sigaretten en fantaseren over al dan niet stoppen met roken, verlangen en verlossing, het ultieme Droommeisje en zijn dode moeder, zin en onzin, beroemde Vlamingen en bekende Nederlanders, nazikopstukken, stront, konijnen, prei planten, erectieproblemen, aftakeling, ademen om niet te stikken en natuurlijk Herman Brusselmans zelf – want dat is waar het telkens weer om draait. Zijn schrijverschap is erop gericht om zijn bestaan – dat zich voornamelijk afspeelt in en rondom zijn appartement in Oudburg, in het centrum van Gent – in steeds andere kleuren en tinten te beschrijven, vast te leggen, te duiden.

Therapeutisch schrijven

Dat extreme egocentrisme doet sterk denken aan Bilderdijk, die ook bij voorkeur over zichzelf schreef. Toen ik tijdens het schrijven van *De gefnuikte arend* (2013), de biografie waar ik met Peter van Zonneveld aan werkte, Bilderdijks ballingschapsbrieven uit zijn Duitse periode bestudeerde, kwam ik maar bar weinig informatie over Brunswijk tegen.² Voor de kerken en andere bezienswaardigheden van de middeleeuwse stad had Bilderdijk geen belangstelling. Hij was, zoals altijd, te zeer met zichzelf bezig. Datzelfde geldt voor Herman Brusselmans. Wie denkt dat hij met het boek *Een dag in Gent* (2008) een bruikbare reisgids in handen heeft, komt bedrogen uit. Het beschrijft één dag uit het leven van de schrijver, vanaf het moment van ontwaken ('Ik werd wakker doordat m'n ogen opengingen') totdat zijn vrouw thuiskomt van haar werk – en ondertussen gebeurt er niets noemenswaardigs.

Met Bilderdijk deelt Brusselmans ook zijn maniakale schrijfdrang. Voor de romantische kunstenaar is het schep- en geen keuze maar noodzaak. Het is een behoefte, een organisch proces dat hij niet kan bedwingen. Dichten was volgens Bilderdijk een fysiek proces, waarop hij geen invloed kon uitoefenen. Als hij in trance raakte, werd hij overmeesterd door iets buiten hemzelf. Dan was hij koortsig, zweette

hij, klopte zijn hart sneller, stroomde zijn bloed onrustig door zijn aderen en spande zijn hele lichaam zich in om uiting te geven aan zijn ultra-individuele gevoelens.³ Dat was vergelijkbaar met een orgasme.⁴ Aan H.W. Tydeman zou hij in 1810 schrijven dat hij geen verzen schreef met een doel, maar 'uit behoefte om mij uit te storten, als ik eens geroerd of getroffen ben, en dan stort ik dat gevoel ook zoo uit, zonder mij des verder of anders te bekreunen; men leze ze dan in wat geest en met wat vooroordeel men wil. Ik ben ze kwijt, als een kraamvrouw de nageboorte.'⁵ Zulke uitspraken voedden de mythe dat Bilderdijk nachtenlang in verzen zou hebben gesproken.⁶

Ook Brusselmans heeft meermalen verklaard dat zijn schrijven een therapeutische functie vervult. Het is een manier om hem op de been te houden. De literatuur beschouwt hij als een manier om te vluchten uit het 'miserabele' bestaan: 'Dat is altijd mijn redding. Als ik vermoeid, triest of woedend ben, en ik ga schrijven, dan verdwijnt alle ellende als sneeuw voor de zon.'⁷ In 2013 typeerde hij het schrijven in het televisieprogramma *Boeken* met Wim Brands als een middel om zijn angsten te bezweren. Als hij aan een tekst werkt, voelt hij zich goed. Terugblikkend op de angstaanvallen die hij in de jaren tachtig had, merkte hij op: 'Om mij zelf te helpen ben ik enorm veel gaan schrijven.'⁸ Nog altijd vindt hij zijn leven het prettigste, het veiligste, als hij thuis schrijft. 'De beste methode om te leven is voor mij: zeer monomaan bezig zijn met de literatuur', vertrouwde hij Brands toe.⁹ Daarbij maakt het niet uit wat hij schrijft, als hij maar kan schrijven.⁹ Brusselmans' auteurschap heeft iets romantisch. Als hij werkt, verliest hij alle besef van plaats en tijd en dan komt de tekst vanzelf.

Bilderdijk zag er uit als een levend anachronisme, leidde een onmaatschappelijk bestaan, leefde ongehuwd samen, gebruikte overmatig veel opium en presenteerde zich als een onbegrepen dichtgenie met profetische allures.¹⁰ Net als Bilderdijk heeft Brusselmans ook een excentriek en zeer herkenbaar publiek imago. Niet voor niets wordt in interviews, mediaoptredens en manifestaties telkens aandacht besteed aan zijn markante uiterlijk: de donkere kleding, zijn grote bril, de sigaret, maar vooral – sinds het einde van de jaren tachtig – zijn kapsel. Prikte hij op het omslag van *De man die werk vond* (1985) nog met kort haar, daarna zou zijn lange haar in toenemende mate zijn handelsmerk worden. Zo groeide hij naar eigen zeggen uit tot de langharigste schrijver ter wereld. In een interview ter gelegenheid van zijn veertigste verjaardag merkte hij op: 'Het is allemaal een kwestie van imago.'¹¹

'Eén grote hoop lulkoek'

Brusselmans mag dan in sommige opzichten op Bilderdijk lijken, wat hij schrijft is onvergelijkbaar. Met de negentiende-eeuwse Nederlandse literatuur lijkt de Vlaming maar weinig affiniteit te hebben. Tijdens zijn studie aan de universiteit van Gent, waar hij tussen 1975 en 1980 Germaanse Filologie studeerde, zal hij er ongetwijfeld mee in aanraking

Links: Prentbriefkaart met impressie van Bilderdijk door een onbekende tekenaar, omstreeks 1940. Privécollectie.

zijn gekomen, hoewel hij zich aanvankelijk nauwelijks op het lezen toelegde. In zijn roman *Prachtige ogen* (1984), waarin hij zijn studententijd boekstaafde, schreef hij over de letterkundecolleges van professor Rix (die gemodelleerd is naar de Shakespeare-deskundige Willem Schrickx): 'Steeds maar hetzelfde gezeik over Shakespeare en z'n trut, over Vondel en z'n drie trutten, over Gorter en z'n gemeier [...] en nog veel meer prut.'¹²

Een terugkerend motief in Brusselmans' werk is het afkragen van andere Nederlandse auteurs. In *Uitgeverij Guggenheimer* (1999), een roman die enige tijd verboden werd omdat Brusselmans er een Vlaamse modeontwerpster in beledigt, moeten allerlei bekende Vlaamse schrijvers het ontgelden, zoals Hugo Claus, Jef Geeraerts en Monica van Paemel. En ook in andere romans van zijn hand krijgen collega-auteurs ervan langs, waarbij vooral Arnon Grunberg en Dimitri Verhulst regelmatig het slachtoffer zijn.¹³ Het is opvallend dat Brusselmans zijn giftige pijlen vrijwel nooit richt op dode auteurs. Zodra iemand overleden is, lijkt hij veilig te zijn voor Brusselmans' scheldkanonnades.

In Brusselmans' omvangrijke oeuvre ben ik maar één keer een passage tegengekomen over negentiende-eeuwse auteurs. In de roman *Kaloemmerkes in de zep* (2009) merkt de ik-figuur op:

Iedere romanschrijver is een leugenaar als hij het heeft over een grootmoeder met maar één arm. De enige schrijver die echt een grootmoeder had met maar één arm was Conrad Busken Huet, een tijdgenoot van Multatuli, die zelf een grootmoeder had met twee armen, maar slechts één been. Het andere been was afgebeten door een cavia. En zo zie je maar dat nagenoeg alles wat een schrijver je wijsmaakt complete rotzooi is. Eén grote hoop lulkoek.¹⁴

Slechts één maal heeft Brusselmans in zijn werk Bilderdijk genoemd, en wel in zijn debuut, de door uitgeverij In de Knipscheer gepubliceerde verhalenbundel *Het zinneloze zeilen* (1982). Droom, verbeelding en werkelijkheid raken in dit vreemde boek voortdurend vermengd. Daardoor maakt het een surrealistische, bijna psychedelische indruk. Toen Brusselmans – die tegenwoordig niet van de buis te slaan is – op 11 januari 1983 voor het eerst op de televisie verscheen in het NOS-programma *Omnibus*, moest hij de vraag beantwoorden of *Het zinneloze zeilen* onder invloed van verdovende middelen ontstaan was. Dat ontkende hij, maar hij gaf wel aan

dat hij tijdens het schrijven gedronken had. In dat licht moet men ook het volgende citaat lezen, waarin de naam van Bilderdijk opduikt:

Wat zou er gebeuren als die vrouw daar plots bijvoorbeeld bijvoorbeeld pompompom de lucht in gaat? Zouden de anderen met open mond naar haar gaan staren? Met gesloten mond? Hoe zou zij zelf reageren? Hymnen zingen, om haar man roepen? Piet! Piet!

Misschien niet, zij kan de doofstomme weduwe zijn over wie iedereen het nog heeft sinds zij naakt Bilderdijk citeerde in barre wintertijd en in gebarentaal, en wier grote voorbeeld op dit terrein ooit mijn hospita is geweest.¹⁵

Wat moeten we hierover zeggen? Misschien niet meer dan wat Brusselmans in het vorige citaat zelf schreef. Het citaat is niet meer dan 'Eén grote hoop lulkoek'. Maar voor wie het kan waarderen valt er bij de humorist Brusselmans een hoop te lachen. In dat opzicht zijn Bilderdijk en hij onvergelijkbaar. Want hoewel men regelmatig om Bilderdijk kan grinniken, zal men hem toch geen humorist noemen.

Rick Honings

Noten

1. Rick Honings, *Majoor van het Menselijk Leed. Leven, werk en imago van Herman Brusselmans* (Amsterdam 2017).
2. Van Hattum in: *Mr. W. Bilderdijk's briefwisseling 1798-1806*. Ed. M. van Hattum (Utrecht 2007) 17.
3. Vergelijk Rick Honings, *De dichter als idool. Literaire roem in de negentiende eeuw* (Amsterdam 2016) 75; Joris van Eijnatten, *Hogere sferen. De ideeënwereld van Willem Bilderdijk (1756-1831)* (Hilversum 1998) 430; *Briefwisseling van Mr. W. Bilderdijk met de hoogleeraren en mrs. M. en H. W. Tydeman*, dl 2. Ed. H.W.T. Tydeman (Sneek 1866-1867) 334.
4. G.J. Johannes, 'Nachtgeaal of combiketel? Metaforen voor het dichterschap bij Willem Bilderdijk (en Albert Verwey)', in: *Het Bilderdijk-Museum* 16 (1999) 6.
5. *Briefwisseling van Mr. W. Bilderdijk met de hoogleeraren en mrs. M. en H. W. Tydeman*, dl 1, 182.
6. Peter van Zonneveld, 'Inleiding', in: Willem Bilderdijk, *Ik reikbals naar het graf* (Amsterdam 1981) 13.
7. Dieter van den Bergh, 'Liefde, mijn redding', in: *De Limburger*, 26 januari 2017.
8. Televisieprogramma *Boeken*, VPRO, 31 maart 2013.
9. Televisieprogramma *De Afspraak*, Canvas, 19 januari 2016.
10. Over Bilderdijks imago: Honings, *De dichter als idool*, hoofdstuk 1.
11. Ed van Eeden (sam.), *Wie is Herman Brusselmans en waarom?* (Amsterdam 1997) 51.
12. Herman Brusselmans, *Prachtige ogen* (Amsterdam 2004) 61 (*Nieuw verzameld werk* 2, zevende druk).
13. Rick Honings, 'Permanente polemist of vulgaire hork. Herman Brusselmans en zijn strijd tegen de Literatuur', in: Suzanne Fagel, Eep Francken & Rick Honings (red.), *Strijd! Polemieek en conflict in de Nederlandse letteren* (Leiden 2012) 204-211.
14. Herman Brusselmans, *Kaloemmerkes in de zep* (Amsterdam 2009) 110.
15. Herman Brusselmans, *Het zinneloze zeilen* (Amsterdam 2004) 8 (*Nieuw Verzameld Werk* 1. Derde druk).